

3.
Videoklip

2.
Fotografie

1.
Literární
tvorba

Úkoly,
návod

6.
Filmový či
kulturní
večer

6.
Připomín-
ková akce

5.
Divadlo

4.
Hudba

PAMĚŤ ŠOA, POTŘEBUJEME JI?

Výročí deportace českých Židů, Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, Jom ha-šo'a, výročí likvidace zářijového transportu do terežínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau, ale i další dny a výročí mohou být podnětem k zamyšlení nad kulturou připomínání, nad tím, jak jsou historické události chápány v současnosti a jaký význam je jim přičítán. Proč je pro nás připomínání holocaustu a jeho obětí stále aktuální? Jakým způsobem ovlivňuje naše chápání současnosti – a naopak, nakolik současné problémy a diskuse mění náš pohled na dějiny?

I když nebylo žádným tajemstvím, že Židé byli během druhé světové války hromadně vražděni, nebyl holocaust v poválečné době a za komunistického režimu na veřejnosti příliš připomínán a diskutován. Ve středu zájmu stálo pronásledování Čechů a komunistů a jejich odboj.

Zatímco ve veřejném prostoru vznikaly po válce pomníky odbojářům, místo pro připomínku židovských obětí holocaustu si musela vytvořit sama židovská komunita. Židovské muzeum v 50. letech shromáždilo jména obětí, jež byla zapsána na stěny Pinkasovy synagogy. Samotný koncept unikátního památníku navrhli (nežidovští) umělci Jiří John a Václav Bošтік, kteří také všech 77 297 jmen na zdi synagogy sami napsali.

Od roku 1968 bylo však toto hlavní místo paměti kvůli nedobrému technickému stavu budovy uzavřeno. Komunistický stát již jeho otevření neumožnil. V době normalizace byly nápisy na zdech synagogy zničeny. Znovu obnoveny byly až odstátným Židovským muzeem v polovině 90. let 20. století.

Teprve po pádu komunistického režimu se otevřel prostor pro veřejnou diskusi o holocaustu. Postupně přibývaly informace v učebnicích a narůstal zájem médií. I přes velký zájem však toto téma dodnes není uspokojivě začleněno do příběhu českých dějin 20. století

Pouzdro na Tóru a torzo z vrcholu věže zničené synagogy v Gerstnerově ulici

Vstupní dveře do obřadní síně na židovském hřbitově U Křížku před demolicí v roce 1956

Připomínka prvních transportů

České Budějovice

Matka s dítětem před synagogou v Gerstnerově ulici

Synagoga v Gerstnerově ulici v roce 1935

Štít obřadního domu na židovském hřbitově u U Křížku v Pekárenské ulici před demolicí v roce 1956

15

281					
282					
283	Fleischmann Martha	Haushalt 12. 2. 1901	Budweis Dworschakg.31	✓	78106
284	Fleischner Franz	Koch 4.12. 1900	Budweis K.Henleing.1059		78107
285	Fleischner Sophie	Haushalt 15. 5. 1861	Budweis K.Henleing.1059		78108
286	Flusser Dr. Emil	Arzt 4. 5. 1868	Budweis Krausg.780		78109
287	Flusser Emma	Ordinations- schwester 1. 6. 1897	Budweis Krausg.780		78110
288	Flusser Franz	landw.Ar- beiter 12. 1. 1923	Budweis Krausg.780		78111
289	Flusser Hans	Arbeiter 12. 1. 1923	Budweis Krausg.780		78112
290	Flusser Peter	Müller 24. 4. 1921	Budweis Krausg.780		78113
291	Frankenbusch Rosa	Haushalt 23. 7. 1887	Budweis Landstr.31		78115
292	Frankenbusch Rudolf	Privater 11. 8. 1876	Budweis Landstr.31		78116
293	Weiner Vernika	Privater 13. 8. 1860	Budweis Gyrowetzg.11		78691
294	Frankel Anna	Schneiderin 12. 3. 1923	Budweis Gyrowetzg.11		78117
295	Frankel Valerie	Haushalt 29. 8. 1898	Budweis Gyrowetzg.11		78116
296	Freund Erna	Haushalt 3. 1. 1898	Budweis Gyrowetzg.11		78119
297	Freund Dr. Gustav	Arzt 20. 2. 1896	Budweis Gyrowetzg.11		78120
298	Freund Johanna	Schüler 6. 6. 1930	Budweis Gyrowetzg.11		78121
299	Freund Karl	Schüler 14. 5. 1927	Budweis Gyrowetzg.11		78122
300	Freund Katharina	Haushalt 12. 12. 1862	Budweis Schanzg.43		78123

91

VZPOMÍNKA JANA FREUNDA

Přišly horší časy. Vyloučili nás ze škol a nesměli jsme se scházet s nežidovskými kamarády. Naše otce vyhodili z práce a vzali nám byty. Když jsem dochodil čtvrtou třídu obecné školy, bylo mi řečeno, už nevím jak, že mě ve škole nechtějí. Byl jsem vlastně jediný Žid ve čtvrté třídě. Jednou jsem šel po naší ulici, kde jsem se narodil, a vidím na druhé straně mého oblíbeného učitele z obecné. Jeho jméno si už nepamatuji. Já měl hvězdu na svetru a on ke mně přešel. Moc mi neřekl, ale stisknul mi ruku, velmi pevně, a řekl: Musíš být statečný, Honzíku.

A pak přišlo to nejlepší: Klepy. Klepy byl časopis vydávaný a ilustrovaný čtyřmi chlapci. Sami jej psali a ilustrovali, celkem dvaadvacet čísel po jednom exempláři. V prvním čísle se stručně popsalo, kdo chodí k Voříškům, následující výtisky už měly vyšší úroveň – obsahovaly články a opatrně mezi vtipy vložené politické úvahy vlastenci a sionisty. Klepy jsme si mohli brát nakrátko domů. Nakladatelé žádali, aby čtenáři pak písemně odpověděli na otázku „Co si myslíte o číslu Klepů a jaké máte návrhy na zlepšení?“. Uveřejňovaly se i černobílé fotografie. Nejsmutnější je fotografická montáž z léta 1940 zachycující naše nejmladší. Poslední číslo Klepů vyšlo na podzim 1941.¹

Jan Freund se narodil v roce 1930 v Českých Budějovicích do českojazyčné židovské rodiny. Jeho otec byl dětským lékařem a matka se starala o rodinu. Spolu se svým starším bratrem Karlem navštěvovali české školy a Karel byl též členem Sokola a Skautu.

Kvůli protizidovským zákonům platným v protektorátu se česko-budějovická židovská mládež brzy neměla kde scházet. Předseda židovské náboženské obce Artur Gans zajistil pronájem malého pozemku na břehu Vltavy pod železničním mostem na trati České Budějovice – Plzeň. Zde si mladí vytvořili místo setkávání, které označili cedulí s nápisem Židovská plovárna. Čtyři chlapci zde založili časopis Klepy, jeho pravidelným čtenářem se stal i Jan Freund. Dvaadvacet čísel Klepů, která vycházela každé tři týdny v letech 1940 a 1941, nám přibližují život českobudějovické židovské mládeže před deportací. První čísla popisují převážně veselý život na plovárně. Obsah časopisu se však postupem času měnil a stále častěji se objevovaly reportáže z pracovního nasazení a články o jednotlivých řemeslech, kterým se českobudějovická mládež učila. Proč přestaly Klepy vycházet nevíme, jedním z důvodů mohlo být uzavření plovárny na zimu, ale určitě s jejich koncem souvisela stále nová protizidovská nařízení, mezi nimi především povinnost odevzdat psací stroje a odevzdání fotoaparátů.

V listopadu 1941 vychází poslední číslo Klepů. Toto ještě poměrně šťastné období českobudějovické mládeže bylo definitivně ukončeno o půl roku později, kdy transportem Akb do Terezína byla deportována většina Židů z Českých Budějovic a okolí. Mezi nimi i Jan Freund. Z Terezína byl deportován v prosinci 1943 do terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau. Po jeho likvidaci v létě 1944 byl jako jeden z mála vybrán do pracovního komanda, které zůstalo v Osvětimi. V lednu 1945 byl s dalšími vězni „evakuován“ do tábora Mauthausen. Z přeplněného tábora pak byli nuceni jít pěšky pochodem smrti do Flossenbürgu. Ani zde nebyli přijati a teprve později byli vyčerpání a vyhladovělí vězni osvobozeni na cestě poblíž města Weiden. Rodiče ani bratr válku nepřežili. Jan se nevrátil do Českých Budějovic, ale odešel do Prahy. V roce 1948 se v rámci pomocné akce pro židovské sirotky vystěhoval do Kanady.

SHROMAŽDIŠTĚ

Na území Protektorátu Čechy a Morava se shromaždiště nacházela v 15 městech. Židé zde byli soustředěni několik dní před nástupem do transportu. Odevzdání klíčů od svých domovů symbolicky ukončilo jejich doposud relativně svobodný život. Po několika nocích strávených obvykle v prostorách škol byli odtransportováni ze svých měst. Jejich občanské průkazy nesly nové razítko: „ghettoisiert“. V Českých Budějovicích bylo shromaždiště zřízeno v budově Täublovy továrny na lišty a rámy, která se nacházela v blízkosti vlakového nádraží v ulici Průmyslová, čp. 384.

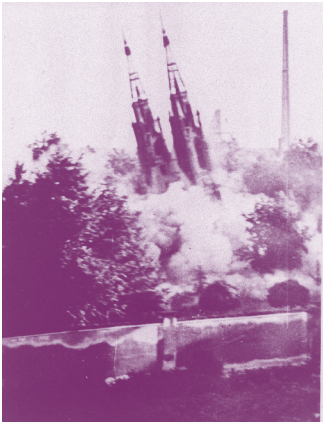
HISTORIE ŽIDOVSKÉHO OSÍDLENÍ

Královské město České Budějovice bylo založeno roku 1265. Židé se zde usadili již ve 14. století a z řady archivních dokumentů víme, že v 15. století zde existovala početná židovská komunita. České Budějovice neměly uzavřené ghetto, Židům však byla vyhrazena jediná ulice, která se nacházela v severovýchodní části městského centra u dnešních ulic U Černé věže a Hradební. Historie středověké židovské obce byla náhle ukončena v zimě roku 1505, kdy bylo na základě obvinění z rituální vraždy popraveno 20 Židů. Poté byli Židé na základě svolení krále Vladislava II. vypovězeni z města. Židovské děti byly odňaty matkám a násilně pokřtěny. Židé se v Českých Budějovicích začali znovu usazovat teprve od roku 1849, v době emancipace Židů v habsburské monarchii. O deset let později zde vznikla židovská náboženská obec, která si zřídila vlastní modlitebnu. Ta již v 80. letech 19. století rozrůstající se komunitě přestala stačit, a proto bylo rozhodnuto o stavbě synagogy. Výstavná budova v novogotickém stylu stála v parku vedle později postaveného Justičního paláce v Gerstnerově ulici a byla zasvěcena v září 1888. Po vzniku protektorátu, ještě v roce 1939, byly učiněny dva pokusy o záchranu synagogy. Zástupci Církve československé v Českých Budějovicích žádali o postoupení této budovy, která by jim sloužila jako kostel. Později předala židovská obec synagogu městu. Synagogu se však nepovedlo zachránit. Na rozkaz starosty města Friedricha Davida byla 5. července 1942 vyhozena do povětří. Českobudějovičtí Židé však již nebyli svědky zničení svého templu.²

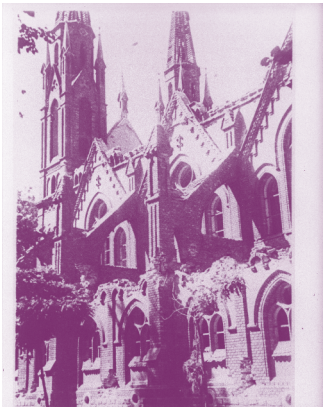
TRANSPORTY

Registraci Židů, zabavením jejich majetku a jejich vyloučením ze společnosti byly dány základní předpoklady pro jejich věznění mezi skutečnými, nikoli jen pomyslnými zdmí. Transporty Židů do ghett a koncentračních táborů se otevřela další fáze „konečného řešení židovské otázky“. Systematické deportace Židů z území protektorátu byly zahájeny v říjnu 1941 transporty do ghetta v Lodži. 17. září bylo na poradě u Hitlera rozhodnuto o vysídlení Židů z Říše a z protektorátu do nově podmaněných území na východě.³ Z Českých Budějovic byl vypraven transport Akb, jímž bylo deportováno 910 osob z města a jeho okolí. Osvobození se z nich dočkalo pouze 32.

Příprava odstřelu synagogy v Gerstnerově ulici

Synagoga v Gestnerově ulici bezprostředně po odstřelu

Synagoga v Gerstnerově ulici před demolicí v roce 1942

¹⁾ Freund, John: Vzpomínka na Klepy, Roš Chodeš 2, 2011.

²⁾ Podlešák, Jan: Českobudějovická synagoga, in: Naše dny se naplnily. Z historie Židů v jižních Čechách Podlešák, Jan (ed.), České Budějovice 2002.

³⁾ „Konečné řešení židovské otázky“ v českých zemích. Transporty, <http://holocaust.cz/history/jew/czech/transport>.